

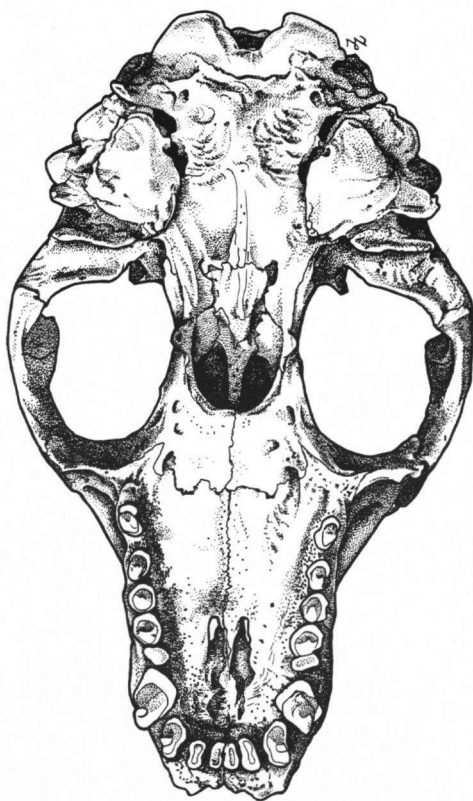
WANNEER WERD DE GRIJZE ZEEHOND IN NEDERLAND UITGEROEID?

Lenie 't Hart, Lies Vedder & Peter van Bree

In Zoogdier beschreven wij al eens hoe de grijze zeehond vanaf 1955 in toenemende mate in onze kustwateren werd gesignaleerd (Van Bree *et al.* 1992). In pre- en vroeg-historische tijden kwam hij ook in Nederland voor, maar van de tussenliggende periode is vrijwel niets bekend. Pasteur (1793) en Schlegel (1862) noemen de soort niet. Er zijn echter aanwijzingen dat de grijze zeehond vóór 1840 nog bij het voormalige eiland Rottum voorkwam en dat de soort pas in de loop van de vorige eeuw uit ons land verdween.

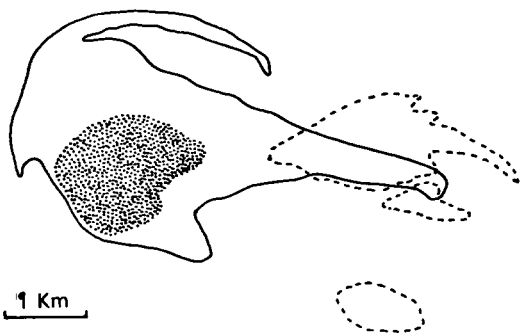
Vaak is er heel weinig museummateriaal van algemene soorten. Bovenschedel van een volgroeide grijze zeehond. Dit dier verdronk in netten ten oosten van Engeland. Tekening J. Zaagman

Bij het herlezen van 'British Seals' (Hewer 1974) vielen ons de volgende passages op: "Gedurende vele jaren dacht men dat de grijze zeehond van Groot-Brittannië de baardrob *Erignathus barbatus* was. Pas in 1841 werd duidelijk vastgesteld dat het *Halichoerus grypus* betrof. Dit lijkt misschien een woordspelletje of is gewoon onbegrijpelijk, maar er bestaat wel een excuus voor de naamsverwarring. Normaal gesproken, wanneer een soort wordt benoemd en beschreven, zijn naam en beschrijving gekoppeld aan een exemplaar dat zich in een museumcollectie bevindt, zodat andere exemplaren die mogelijk tot dezelfde soort behoren met dat exemplaar vergeleken kunnen worden. Ongelukkigerwijs is dat niet het geval met de meeste soorten van zeehonden en ontstond er een enorme naamsverwarring omdat alles slechts berustte op korte beschrijvingen, die op verschillende wijze geïnterpreteerd konden worden".

Materiaal zeldzaam

Enkele regels verder schrijft Hewer: "Werkelijk verbazingwekkend was het dat er zo weinig museummateriaal aanwezig was voor vergelijking. Honderden grijze zeehonden werden ieder jaar gedood voor hun spek en huid en toch had het British Museum (Natural History) tot voor kort slechts één sche-

Ligging van Rottum in 1861 (— hoogwaterlijn; gestippeld: begroeid en bewoond), en huidige ligging van Rottumeroog (1985; ---- hoogwaterlijn). Naar een oude kaart van G.K. van Dijk.

del van een adult dier en vele andere internationale musea hadden er helemaal geen. Geen enkel compleet skelet was te vinden in de musea, met uitzondering van het Nationale Museum van Wales te Cardiff, waar zich een gemonteerd skelet van een vrouwtje bevond“.

In Nederlandse musea was de situatie niet veel anders. Jentink (1887) vermeldt dat in het museum te Leiden twee incomplete schedels van vrijwel adulte grijze zeehonden en twee schedels van heel jonge dieren (en de opgezette huiden) aanwezig waren. In het Zoölogisch Museum te Amsterdam was de situatie niet beter. Daar was omstreeks 1900 slechts één schedel aanwezig van een vermoedelijk vrouwelijk dier van onbekende herkomst. Pas in 1931 kwam er een schedel in de collectie van een vrouwelijk dier dat door vissers op de Noordzee gevangen was en dat enige tijd in Artis leefde. In het oude Academische Museum van Natuurlijke Historie en Vergelijkende Ontleedkunde te Groningen (dat in 1906 door brand werd verwoest) was in 1864 geen schedel of skelet van de grijze zeehond aanwezig, ondanks het feit dat dit museum een voor die tijd uitstekende collectie zeehondenschedels bezat (de Gavere 1864).

Artis

Ook in Nederland bestond er verwarring over de naamgeving. Vrolik (1822) geeft een lijst van de hem bekende zeehondensoorten. Daarbij valt op dat hij zowel *Phoca cristata* als *Phoca mitrata* noemt, twee namen voor dezelfde soort *Cystophora cristata*, de klapmuts, een hoogarctische soort. De grijze zeehond vermeldt hij echter niet. Een tweede voorbeeld van naamsverwarring vinden

we in het Jaarboekje van 1855 van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra, beter bekend als de Amsterdamse dierentuin Artis. In dit Jaarboekje wordt onder 'Geschenken door het Genootschap ontvangen, van mei 1853 tot november 1954' een groenlandse zeehond *Phoca groenlandica* afkomstig uit de Noordzee vermeld. Dit dier wordt ook vermeld door Swierstra (1888). Naspeuringen in het Artis-archief leverde op dat in het dagjournaal van 24 mei 1853 de binnenkomst van één *Phoca groenlandica* staat vermeld, terwijl op 3 augustus van hetzelfde jaar het overlijden van een exemplaar van die soort wordt gemeld.

Verder onderzoek leverde niets op en er blijft onduidelijkheid bestaan omtrent de juistheid van de determinatie. De kans dat het werkelijk een groenlandse zeehond of zadelrob betrof is niet erg groot. Deze soort leeft in het hoge noorden aan de rand van het pakij. Slechts bij uitzonderlijke omstandigheden komt de soort zuidelijker voor. In Europa waren er invasies in 1903-1904 en 1987-1988. Tijdens de laatste invasie bereikten zadelrobben zelfs de kusten van Nederland en Frankrijk. De dieren die aan onze kust werden aangetroffen waren sterk vermagerd en vertoonden duidelijke tekenen van stress. Ondanks de inspanningen van opvangcentra stierven de meeste exemplaren na zeer korte tijd. Wanneer we bedenken dat het zeehondenbassin van Artis in 1853 zeer klein en de verzorging heel primitief was, lijkt het vrijwel onmogelijk dat een zadelrob twee-en-een-halve maand in leven gebleven zou zijn. Verwisseling met de gewone zeehond *Phoca vitulina* lijkt uitgesloten omdat men die soort goed kende. Het lijkt dus zeer goed mogelijk dat het exemplaar in Artis een grijze zeehond betrof. Het is overigens opmerkelijk dat het dier van Artis niet vermeld wordt in faunistische werken uit die tijd.

Traan

Als we de vroegere naamsverwarring en het ontbreken van vergelijkingsmateriaal in aanmerking nemen, dan lijkt het noodzakelijk om beschrijvingen en naamgeving van zeehonden in de vorige eeuw(en) op een andere - minder letterlijke - manier te lezen. Zo schrijft Cohen (1840) over het voormalige eiland Rottum: "Bij den woning van den voogd ziet men een groote hoeveelheid vellen van zeehonden, die aldaar gedroogd

worden. De zeehonden worden op het eiland afgemaakt en tot het verkrijgen van eene niet onbelangrijke hoeveelheid traan gebezigd, daar zij in de nabijheid van het eiland ruimschoots voorhanden zijn. Meerendeels is het de *Phoca vitulina*, terwijl enkele malen de *Phoca mitrata* hier voorkomt, en gevangen wordt. Men vangt hen aldaar in groote netten van dertig voeten hoog en honderd vademen lang, welke langs de platen of banken geschoren worden, terwijl de zeehonden, die aan de zijden van die platen liggen, er in gejaagd en soms ten getalle van achttien tot twintig tegelijkertijd gevangen worden". Zoals reeds vermeld, is *Phoca mitrata* een oude en niet meer geldige naam van de klapmuts, een soort die hier slechts sporadisch als dwaalgast voorkomt. Sommige auteurs (o.a. Maitland, 1898) hebben de vermelding in Cohen (1840) met een vraagteken opgenomen hetgeen aangeeft dat er onzekerheid bestond omtrent de juistheid van de determinatie.

Zoeken!

In het licht van het bovenstaande mogen we er van uitgaan dat er vóór 1840 bij Rottum waarschijnlijk nog grijze zeehonden voorkwamen. Historici met biologische belangstelling zullen in archiefstukken over onze Waddeneilanden zeker aanwijzingen kunnen vinden die duiden op het voorkomen van een andere zeehondensoort dan de gewone zeehond. Een precies antwoord op de in de titel gestelde vraag kunnen we nog niet geven, maar het lijkt alleszins aannemelijk dat de volledige uitroeiing van de grijze zeehond in ons land pas in de vorige eeuw plaats heeft gevonden.

Kolonies grijze zeehonden kwamen vóór 1840 in ieder geval nog aan onze kusten voor; nu zijn ze er opnieuw, zoals deze bij Vlieland. Foto Martijn de Jonge

Literatuur

- Bree, P.J.H. van, E.J. Vedder & L. 't Hart, 1992. De grijze zeehond in Nederland - terug van weggeweest. *Zoogdier* 3(4):11-15.
- Cohen, L.A., 1840. Berigten omtrent de natuurlijke schiedenis van het eiland Rottum - gedeeltelijk getrokken uit de aantekeningen der HH J.O. Karsten en J. de Graaf. *Tijdschr. Nat. Geschied. Physiol.* 7:445-460.
- Gavere, C. de, 1864. Het gebit der vinvoetige zoogdieren. Wolters, Groningen.
- Hewer, H.R., 1974. *British Seals*. Collins, London.
- Jentink, F.A., 1887. *Catalogue ostéologique des mammifères*. Brill, Leiden.
- Maitland, R.T., 1898. *Notices sur les animaux rares des Pays-Bas et de la Belgique flamande*. Nijhoff, Den Haag.
- Pasteur, I.D., 1793. *Beknopte natuurlijke historie der zoogende dieren*, deel 1. Honkoop & du Mortier, Leiden.
- Schlegel, H., 1862. *Zoogdieren*. In: *Natuurlijke historie van Nederland*. Kruseman, Haarlem.
- Selby, P.J., 1841. Observations on the Great Seal of the Farn Islands, showing it to be the *Halichoerus grypus*, Nills., and not the *Phoca barbata*. *Ann. Mag. Nat. Hist.* 6:462-466.
- Swierstra, K.N., 1888. Systematische naamlijst van de gewervelde dieren, voor de diergaarde levend ingekomen van 1 mei 1838 tot 30 april 1888. *Bijdr. Dierkd.* 16/17(3):1-104.
- Vrolik, W., 1822. *Specimen anatomico-zoologicum de phocis, speciatione de Phoca vitulina*. Van Paddenburg, Rhenen.

L.'t Hart & E.J. Vedder, Zeehondencrèche, Hoofdstraat 94a, 9968 AG Pieterburen. P.J.H. van Bree, Zoölogisch Museum, Mauritskade 61, 1092 AD Amsterdam